

М.М. Ляпа, кандидат технічних наук, доцент,
полковник,
П.Є. Трофименко, кандидат військових наук,
професор,
Л.С. Демидко, кандидат військових наук
доцент,
О.Л. Панченко
Сумський державний університет

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОГО РЕЗЕРВУ

У статті розглядаються шляхи та принципи подальшого удосконалення системи підготовки військового резерву, як одного з видів виконання військового обов'язку. Військовий резерв є значущим фактором забезпечення належного рівня обороноздатності держави та підвищення ефективності її Збройних Сил. Він зумовлює процес продовження глибоких трансформацій українського війська. З метою підвищення якості підготовки військового резерву авторами пропонується низка організаційних заходів, а саме: приведення навчальних планів і програм у відповідність до потреб бойової підготовки військ; варіант проведення зборів резервістів; запровадження у навчальний процес ефективних методів навчання; повне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу та ін.

Ключові слова: військовий резерв, підготовка (перепідготовка) резервістів, особистісний підхід, оптимізація, мотивація.

Вступ. Не зважаючи на те, що сучасний світ змінюється, загроза для нашої держави бути втягнутою у збройний конфлікт є надзвичайно великою. А враховуючи геополітичний стан України він може перерости у світову війну. Підтвердженням цьому є останні події з анексією Криму Росією. Ось чому забезпечення боєздатності та боєготовності Збройних Сил України має бути найактуальнішим стратегічним завданням держави. Умови сьогодення, в яких йде складний багатогранний процес реформування Збройних Сил, суттєво впливають на роль і місце військового резерву, як одного з факторів забезпечення належного рівня обороноздатності держави. Підвищення ефективності Збройних Сил зумовлює процес продовження глибоких трансформацій українського війська. В Україні запроваджується новий спосіб оперативного нарощування потужності війська – служба у військовому резерві. Резервісти – це військовозобов'язані, які в добровільному порядку проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України та інших військових формуваннях. Вони матимуть можливість виконувати обов'язки служби паралельно зі своєю основною трудовою діяльністю [1].

Постановка проблеми. Актуальною проблемою створення сильного резерву, здатного виконувати завдання воєнного часу, є організаційні заходи та безпосередня підготовка так званих “резервістів” і особливо офіцерських кадрів – інтелектуальної еліти військових частин і підрозділів. Тому, з точки зору концептуального призначення Збройних Сил, питанням фахової підготовки офіцерських кадрів в Україні надається пріоритет.

Аналіз публікацій. Слід зазначити, що останнім часом військовим керівництвом в рамках виконання комплексної Державної програми реформування і розвитку Збройних Сил України до 2017 року значна увага акцентується на змісті, якісних і кількісних показниках, формах і методах підготовки резервістів. З метою практичної реалізації цієї програми створюється нормативно-правова база служби в резерві. Так, наприклад, в “Положенні про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України”, затвердженого Указом Президента України від 29 жовтня 2012р. №618/2012, визначено порядок прийняття на службу у військовому резерві; виклику резервістів для проходження підготовки та зборів; присвоєння військового звання; призначення резервістів на посади, переміщення та тимчасове виконання обов’язків; відряджень; підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації резервістів; звільнення зі служби у військовому резерві; матеріального та інших видів забезпечення [2].

Окрім того, питання підготовки резервістів розглядаються в засобах масової інформації [1, 4, 5]. Так, в роботі [1] розглянуто концепцію створення резерву Збройних Сил України на підставі вивчення досвіду служби в резерві інших держав (США, Росії, Великобританії, ФРН, Франції, Іспанії, Грузії). Запропоновано українську модель створення й підготовки військового резерву. Погоджуючись в цілому з пропозиціями та висновками, викладеними в роботі [1], маємо своє бачення деяких аспектів, на чому зупинимось нижче.

Запропонована автором роботи [1] пропозиція, щодо військового обліку резервістів тільки кадровим органом військової частини, на нашу думку, є не зовсім прийнятною. По-перше, це функція державного управління (в системі якого знаходяться військкомати), а по-друге, військовий облік резервістів кадровим органом військової частини аж ніяк не суперечить загальнодержавному обліку, яким опікуються військові комісаріати. Теза автора [1] “... сенс резерву – не контракт, а підготовлений професіонал, здатний будь-якої миті прибути за викликом і виконати бойове завдання” по суті правильна, але з юридичної точки зору вона не збігається з положеннями, викладеними в [2]. На наш погляд, цю тезу слід формулювати так: “резервіст – це громадянин України, який добровільно уклав (підписав) контракт на службу у військовому резерві й постійно підвищує рівень військової фахової підготовки”.

У роботі [5] розглянуті питання ролі та місця тактики в системі підготовки кадрів для проходження служби у військовому резерві. Зважаючи на той факт, що тактика є одним з основних навчальних предметів, доцільно більше уваги приділяти й іншим тактико-спеціальним й спеціальним предметам, що формують офіцера відповідного роду військ, як фахівця, здатного організувати військову підготовку підрозділу.

У зв’язку з цим стає актуальною проблема удосконалення системи підготовки та перепідготовки резервістів. Це, насамперед, приведення навчальних планів і програм у відповідність до потреб бойової підготовки військ. Важливим фактором успішної реалізації навчальних програм є

запровадження у навчальний процес ефективних методів навчання. Не менш важливим аспектом стає проблема матеріально-технічного забезпечення навчального процесу з підготовки резервістів.

Зупинимося на цих та інших проблемах докладніше.

Виклад основного матеріалу. Підготовка офіцерських кадрів для резерву Збройних Сил України здійснюється на підставі як державного замовлення, так і навчання за кошти юридичних і фізичних осіб. Вона покладається в основному на ВНЗ і факультети, кафедри військової підготовки, яким надано право готувати військових фахівців відповідних напрямів і спеціальностей. Підготовка (перепідготовка) резервістів не офіцерського складу здійснюється на базі військових частин, до яких вони приписані, навчальних центрів видів Збройних Сил і військових коледжів. Не виключається їх підготовка (перепідготовка) також і на базі ВНЗ, факультетів і кафедр (рис 1).

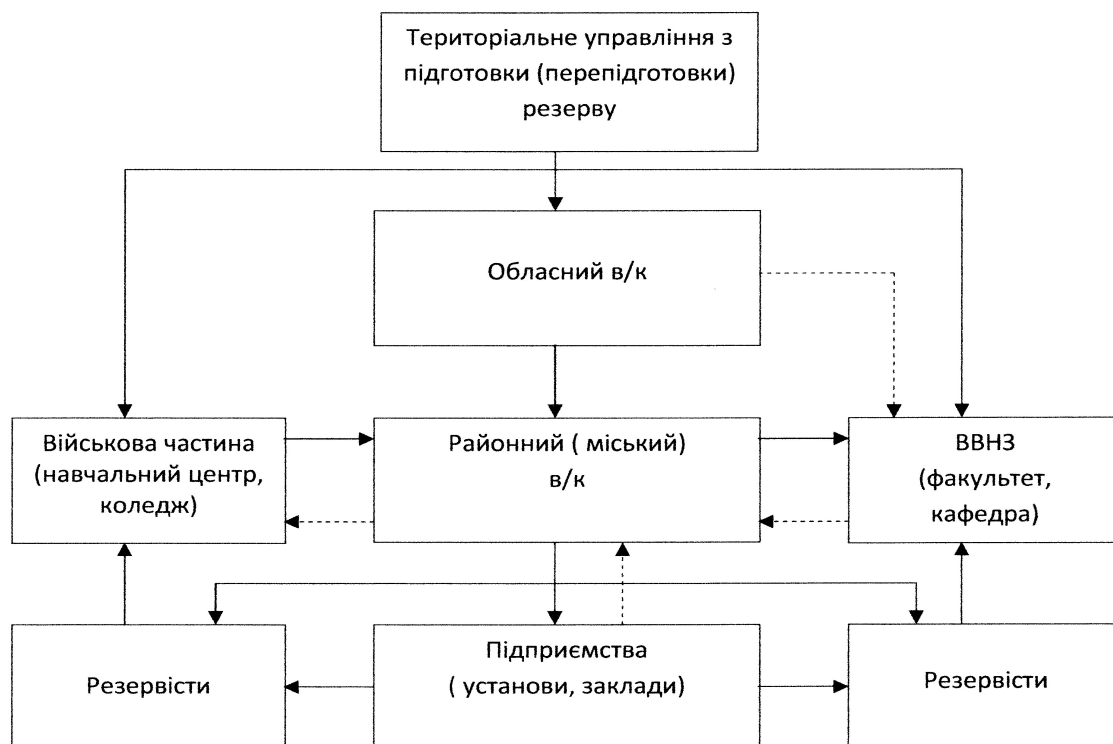


Рис. 1 – Алгоритм підготовки (перепідготовки) резервістів

Починаючи з 1996р., усі питання, пов'язані з підготовкою офіцерів запасу в Сумському регіоні, покладені на кафедру військової підготовки Сумського державного університету. Потенціал названої кафедри (більше 80% науково-педагогічних працівників мають наукові ступені кандидатів військових і технічних наук та вчені звання професорів, доцентів і старших наукових співробітників, із яких 5 осіб є учасниками бойових дій) дозволяє організувати і здійснювати навчальний процес на достатньо високому науковому рівні.

Ураховуючи багаторічний досвід інтеграції військового та цивільного навчання, а також досвід підготовки потенціальних резервістів із числа студентів ВНЗ, пропонуємо до розгляду та обговорення низку пропозицій

щодо удосконалення системи підготовки військового резерву.

Мова йде про такі напрями:

удосконалення нормативно-правової бази;

забезпечення неперервності військової освіти резервістів;

якість підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації резервістів;

особистісна орієнтація навчання, його технологізація та стандартизація;

оптимізація навчальних планів і програм для кожної спеціалізації;

покращення фінансового та матеріально-технічного забезпечення й підвищення соціальних гарантій офіцерського складу, що проходить службу у військовому резерві;

мотивація служби у військовому резерві.

Стосовно *нормативно – правової бази* слід зазначити необхідність законодавчо (на рівні Закону Верховної Ради) унормувати статус резервістів. По-перше, відповідним законом закріпити проходження служби в резерві, як особливий вид виконання військового обов'язку. По-друге, необхідно встановити права й обов'язки резервіста та вимоги до нього під час проходження служби. По-третє, встановити права і обов'язки органів державного управління (міністерств, військових комісаріатів) і командирів військових частин стосовно організації набору до військового резерву та його підготовки (перепідготовки). І нарешті, четверте, встановити права, обов'язки керівників підприємств, закладів та установ (роботодавців) щодо створення належних умов своїм співробітникам, які проходять службу у військовому резерві, та направлення їх у встановлені терміни на збори (підготовку, перепідготовку) до військових частин (установ, закладів).

І ще, стосовно законодавчої бази, враховуючи гендерну політику нашої держави, необхідно терміново вирішувати питання забезпечення рівних можливостей в проходженні служби у військовому резерві особам як чоловічої, так і жіночої статі.

Забезпечення неперервності військової освіти резервіста визначається контрактом. У ньому передбачається щорічне проходження підготовки у військовій частині (навчальному закладі, навчальному центрі) протягом 30 діб шляхом зборів від 2 до 15 діб. За заявками командирів військових частин регіональні військові комісаріати, маючи облік усіх резервістів, повідомляють останніх про терміни зборів і визивають їх до військових частин (рис.2). На нашу думку, доцільно проводити збори терміном 5 – 7 діб. Протягом цього часу резервіст спроможний вдосконалити практичні навички і уміння за відповідною військово – обліковою спеціальністю; на практиці ознайомитись з тижневим циклом служби військовослужбовців частини; на штатній техніці та озброєнні провести заняття, отримати навички в організації їх експлуатації та бойового застосування, а також в організації обслуговування озброєння та поставленні його на зберігання. За такий час резервіст може вивчити основні моральні та ділові якості підлеглих підрозділу.

Основна мета зборів – підвищення бойової та мобілізаційної готовності військової частини в мирний час, а також підготовка та накопичення військово-навчених резервістів, необхідних для комплектування частини в особливий (загрозливий) період.

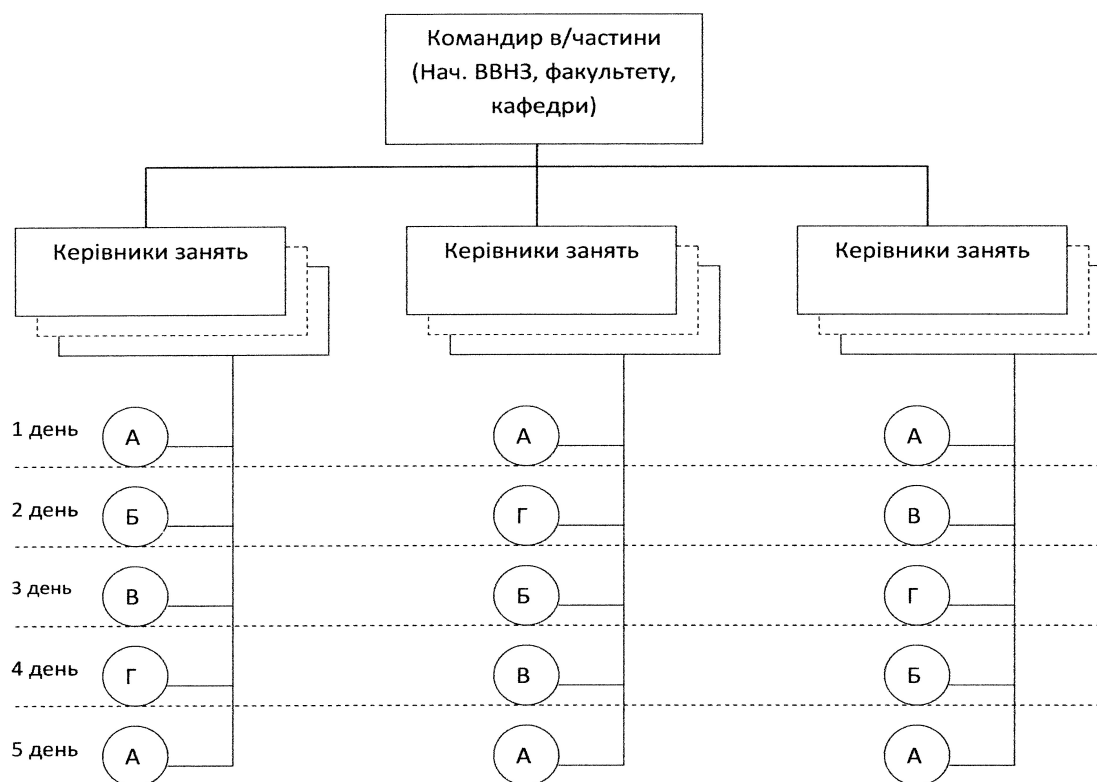


Рис. 2 – Схема організації навчальних зборів резервістів (варіант де, А – автопарк (місце зберігання ОВТ); Б – приказарменна (класна) база; В – навчальний центр (полігон); Г- стройовий плац (спортивний майданчик)

Пропонується такий варіант проведення зборів резервістів, які прийняли присягу на вірність народу України: 1-й день – вручення озброєння та військової техніки, представлення особовому складу; 2 – 4 (2 – 6) дні – практичні заняття на техніці й озброєнні. Під час цих занять резервісти виконують функціональні обов’язки на штатних посадах, набувають та удосконалюють практичні навички й уміння за відповідними військово-обліковими спеціальностями. Усі заняття проводяться під керівництвом командирів підрозділів. 5-й (7) день – практичне заняття з обслуговування озброєння та військової техніки. Резервісти вивчають та обслуговують штатні озброєння й техніку, а також удосконалюють навички з їх експлуатації та бойового застосування.

Підготовка резервістів, безперечно, повинна здійснюватись у підрозділі, до якого він приписаний, синхронізовано з його планом бойової підготовки. При цьому принцип прив’язки місця мешкання резервіста до місця розташування військової частини має стати обов’язковим.

По закінченню зборів відповідні командири дають відзив з метою визначення якості виконання умов контракту за підсумками року.

Якість підготовки (перепідготовки) та підвищення кваліфікації резервістів у повній мірі залежить від організаторських здібностей і рівня

фахових знань командування військової частини і, насамперед, її командира. Впровадження прозорого та об'єктивного конкурсу під час призначення офіцерів на посади командирів усіх ланок є запорукою того, що будуть відібрані кандидати з найвищим рівнем фахової підготовки. У результаті такого підходу до комплектування командного складу штатних підрозділів буде забезпечена не тільки якісна підготовка (перепідготовка) резервістів, але й позитивне вирішення інших завдань. І головне. Якість підготовки військових фахівців є системною категорією, яку можна представити такими складовими: проєктивна; процесуальна; моніторингова (оцінка, аналіз); коригувальна. Достатньо повно й ґрунтовно сутність цих складових, в контексті підвищення якості навчання та виховання, в тому числі й резервістів розкрито в роботі [6].

Особистісна орієнтація навчання, його технологізація та стандартизація – це нагальна вимога часу. На наш погляд, цей процес буде здійснюватись більш ефективно у разі, якщо:

запровадити індивідуальний системно-діяльнісний підхід до кожного резервіста залежно від рівня його базових знань;

оптимально поєднувати новітні форми і методи організації навчального процесу з традиційними;

надавати пріоритет практичним формам навчальної роботи;

активно впроваджувати дистанційне навчання на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні (згідно з державною національною програмою “освіта” є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Виходячи з цього завдання, необхідно передбачити психолого-педагогічне обґрунтування змісту та методів навчально-виховного процесу, спрямованого саме на розвиток особистості резервістів. Військові педагоги повинні створювати та реалізовувати особистісний підхід до резервістів – один з принципів організації навчально-виховної роботи. Такий підхід має сприяти більш цілеспрямованому, гармонійному розвитку особистості резервіста, як громадянина й творчого, професійно діючого військового спеціаліста. Особистісно орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є резервіст з його характером, рівнем базових знань, самобутністю, самоцінністю. Спочатку необхідно об'єктивно розкрити досвід кожного, а потім узгодити його (досвід) зі змістом навчальної програми.

Існує тільки один спосіб реалізувати особистісний підхід у навчанні – робити навчання сферою самоствердження резервіста. Метою особистісного орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги резервісту в становленні його суб'єктивності, соціалізації, культурної ідентифікації, а також самовизначення необхідності служби у військовому резерві. Особистісно орієнтований підхід поєднує виховання та навчання в єдиний процес розвитку резервіста, підготовки його до виконання військового обов'язку – захисту Батьківщини, допомоги, підтримки та соціально-педагогічного захисту. У цьому процесі можна виділити такі

завдання: розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей кожного резервіста; виявлення, ініціювання, використання індивідуального досвіду резервіста; допомога резервісту в самопізнанні, самовизначенні та самореалізації, а не тільки формуванні попередньо заданих здібностей; формування у резервіста культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати своє повсякденне життя, в тому числі й службу у військовому резерві. Формування культури життєдіяльності резервіста є найвищою метою особистісно орієнтованого навчання та технологій [7].

У вище згаданій національній програмі розвитку освіти зазначається, що одним із основних аспектів реформування освіти є впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних і науково-методичних досягнень. Однією з сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є технологія web-quest (веб-квест) [8]. Дана технологія створена в США в 1995 році дослідниками Б. Доджем і Т. Марчем. У перекладі з англійської мови слово web означає мережа (наприклад, інтернет-мережа), а quest – пошук – тривалий цілеспрямований пошук необхідної інформації в мережі Інтернет. Застосування веб-квестів в дистанційному навчанні (підготовці) резервістів, має стати пріоритетним.

Оптимізація навчальних планів і програм. Спираючись на багаторічний досвід роботи на кафедрі військової підготовки, звертаємо увагу на необхідність приведення їх змісту у відповідність до кваліфікаційних вимог, які висуваються до резервістів конкретної спеціальності (спеціалізації). При цьому кількість предметів і час на їх вивчення повинні відповідати переліку знань і умінь, якими має оволодіти резервіст. Не менше 75% навчального часу виділяється практичним і тактичним видам занять. Час на предмети, не пов'язані з бойовою підготовкою, суттєво скоротити. Це зовсім не означає, що питанням виховання патріотизму, морально-психологічної готовності до захисту Батьківщини не слід приділяти належної уваги. Навпаки, під час проведення усіх видів занять для командирів (викладачів), котрі проводять підготовку резервістів, гуманітарна складова цих занять повинна бути обов'язковою.

Переконані, що значне покращення фінансового та матеріально-технічного забезпечення й підвищення соціальних гарантій особового складу, який проходить службу у військовому резерві, суттєво вплине на якість військової підготовки взагалі і на сумлінне ставлення резервістів до виконання військового обов'язку зокрема. Цілком зрозуміло, що сьогодні, в умовах прояву прагматизму суспільства, бажаними займатись військовою справою будуть лише ті громадяни, які крім патріотизму мають на меті також і фінансове забезпечення та відповідні соціальні гарантії з боку держави. Тим паче, що служба у військовому резерві несе ризики, пов'язані з призовом в особливий (загрозливий) період. Наразі, резервісту гарантовано збереження робочого місця та середньої заробітної плати на час його участі в зборах як у державних, так і комерційних структурах. Деякі роботодавці ставляться до цього з розумінням, але є й такі, котрі не сприймають необхідність відпускати своїх працівників на збори.

Безумовно, що в умовах ринкових відносин керівники більш за все піклуються про економічний стан підприємства, а не за те, коли відправляти працівника на збори. За таких умов необхідно організувати співпрацю роботодавця з військовою частиною (військовим комісаріатом) таким чином, щоб були узгоджені терміни зборів, їх кількість протягом року й інші організаційні питання, наприклад, надавати можливість резервісту пройти додаткову підготовку в інший, зручний для роботодавця час. За такої співпраці можна досягти порозуміння, а головне – резервіст буде в повному обсязі виконувати передбачені контрактом обов'язки. Як варіант: перепідготовку і підвищення кваліфікації резервістів можна здійснювати без відриву від виробництва безпосередньо на базі підприємств, де вони працюють.

Роботодавців необхідно заохочувати. Держава має стимулювати підприємства, в яких працюють резервісти. Насамперед, це зменшення оподаткування й відрахувань до різних фондів. Іншим видом стимулювання може стати надання преференції підприємствам у поставках своєї продукції та наданні різноманітних послуг військовим частинам, установам, закладам.

Мотивацією служби резервіста у військовому резерві є, у першу чергу, батьківське ставлення держави до військової людини. Як ніколи сподіваємось, що керівництво України належним чином буде піклуватись про стан Збройних Сил і їх складову – військовий резерв. Сьогодні забезпечення престижності військової служби, виховання патріотів України (насамперед, молоді) стає предметом особливої уваги всього суспільства. А для цього необхідно мати постійний зв'язок цивільного суспільства зі Збройними Силами. Служба у військовому резерві якраз і є такою з'єднувальною ланкою. Основними показниками процесу залучення громадян до служби у резерві мають бути: власне бажання і добровільне укладення контракту, професіоналізм, мешкання поруч з військовою частиною, матеріальна зацікавленість.

Враховуючи зарубіжний досвід (Німеччина, США), одним із шляхів підвищення інтересу до служби у резерві можуть стати заохочення осіб, які вірцево виконують умови контракту. Так, наприклад, наприкінці навчального року резервісту може бути присвоєно чергове військове звання або видано додаткове грошове заохочення. Дозволяти резервістам носити військову форму одягу не тільки в період проходження служби, але й в інший час.

З метою налагодження більш тісного контакту командирів військових частин (підрозділів) з резервістами необхідно в кожній частині призначити офіцера, відповідального за зв'язки з ними. Його основними завданнями можуть бути: інформування резервістів про діяльність частини, запрошення їх на різного роду заходи (ювілейні дати, спортивні змагання, зустрічі з ветеранами, прийняття присяги і т. ін.).

Висновки. Отже, служба в резерві – це вид виконання військового обов'язку в запасі, що полягає в спеціальній професійній діяльності особливого характеру придатних до неї військовозобов'язаних і

встановлюється з метою забезпечення комплектування в загрозовий період Збройних Сил України та інших військових формувань резервістами. Служба у військовому резерві надає додаткові можливості Збройним Силам у короткі терміни привести себе в повну бойову готовність до виконання завдань захисту територіальної цілісності й незалежності України.

Зважаючи на те, що підготовка військового резерву є стратегічним пріоритетом будь-якої держави, вона потребує постійної уваги як з боку Генерального штабу, командування видів Збройних Сил і родів військ, так і з боку політичного керівництва та державних органів управління, що несуть відповідальність за обороноздатність і безпеку України. Наявність достатнього за чисельністю та професійно навченого резерву – це основа створення Збройних Сил нового типу, в яких буде служити особовий склад зі стійкою мотивацією захищати свій народ і свою Батьківщину.

Головна мета служби в резерві – підготовка фахівця військово-облікової спеціальності, здатного виконати покладені на нього завдання.

Професійна армія повинна мати професійний резерв.

Перспективи подальших досліджень. Матеріал, викладений у статті, не вичерпує всіх аспектів проблем в організації підготовки резервістів. На нашу думку, доцільно вести пошук й в інших напрямках, а саме: розробка оптимальних планів і навчальних програм; впровадження сучасних технологій навчання і, особливо, дистанційних курсів; всебічне забезпечення бойової підготовки резервістів новою технікою, тренажерами; методика організації польових виходів з озброєнням і технікою та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кевлюк В.* Резервісти: український шлях / В. Кевлюк. // Військо України. – К.: МО України, 2012. – №5 (141). – С. 8–13.
2. Указ Президента України від 29.10.2012р. №618/2012 “Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України” [Електронний ресурс] // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/618/2012>.
3. *Нещадим М.І.* Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: [монографія] / М.І. Нещадим. – К.: ВПЦ “Київський Університет, 2003. – С. 207–228.
4. *Ляпа М.М.* Напрями та принципи підготовки військового резерву / М.М. Ляпа, П.Є. Трофименко // Збірн. наук. праць “Військова освіта”. – К.: МО України, 2008. – №1 (21). – С. 177–185.
5. *Панченко О.В.* Роль і місце тактики в системі підготовки кадрів для проходження служби у військовому резерві / О.В. Панченко // Збірн. наук. праць “Військова освіта”. – К.: МО України, 2008. – №1 (21). – С. 63–69.
6. *Толок І.В.* Якість військової освіти як система і технологія / І.В. Толок, Ю.І. Приходько // Військова освіта: зб. наук. праць. – К.: НУОУ, 2012. – №2 (26). – С. 185–194.
7. *Позняк С.М.* Особистісно орієнтоване навчання / С.М. Позняк. [Електронний ресурс] // <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/osobistisno-orientovane-navchan-nya-s.html/2012>.

8. Гапеева О.Л. WEB – QUEST технологія у навчанні студентів за програмою підготовки офіцерів запасу. / О.Л. Гапеева // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2011. – Вип. 21 (1) – С. 335–340.

Н.Н. Ляпа, кандидат технических наук,
доцент, полковник,
П.Е. Трофименко, кандидат военных наук,
профессор,
Л.С. Демидко, кандидат военных наук
доцент,
А.В. Панченко
Сумский государственный университет

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ ВОЙСКОВОГО РЕЗЕРВА

В статье рассматриваются пути и принципы дальнейшего совершенствования системы подготовки войскового резерва, как одного из видов исполнения воинских обязанностей. Войсковой резерв является важным фактором обеспечения должного уровня обороноспособности государства и повышения эффективности его Вооруженных Сил. Он предполагает процесс продолжения глубоких трансформаций украинского войска. С целью повышения качества подготовки войскового резерва авторами предлагается ряд организационных мероприятий, а именно: приведение учебных планов и программ в соответствие к требованиям боевой подготовки войск; вариант проведения сборов резервистов; внедрение в учебный процесс эффективных методов обучения; полное материально-техническое обеспечение учебного процесса и др.

Ключевые слова: войсковой резерв, подготовка (переподготовка) резервистов, личностный подход, оптимизация, мотивация.

N. Liapa, Candidate of Engineering Sciences,
Associate Professor, Colonel,
P. Trofimenko, Candidate of Military Sciences,
Full Professor
L. Demidko, Candidate of Military Sciences,
Associate Professor
A. Panchenko
Sumy State University

WAYS OF TRAINING IMPROVEMENT WITHIN ARMY RESERVES

The article considers the ways and principles of further training improvement within the army reserves, treated as a specific kind of military duty. Being a key defense factor and a source for the enhancement of military forces, the army reserves get involved into the profound transformations of the Ukrainian Army. The authors suggest a number of organizational arrangements for facilitation of the reservist training. These include arranging syllabuses in compliance with the army training requirements; options for organizing training sessions; implementation of effective training methods; full training maintenance, etc.

Key words: army reserves, reservist training (retraining), individual approach, optimization, motivation.